LOCKHEED MARTIN VA GLOBAL XAVFSIZLIK: KORPORATIV KUCH, QUROL SAVDOSI VA XALQARO MUNOSABATLARNI O'ZGARTIRISH

Jahon Iqtisodiyoti va Diplomatiya Universiteti magistranti:
Sa'diyev Bahodir Ubaydullo o'g'li

Annotatsiya. *Lockheed Martin dunyodagi eng yirik mudofaa sanoati korxonalaridan biri sifatida global xavfsizlik va xalqaro munosabatlarda muhim rol o'ynaydi. Ushbu tadqiqot Lockheed Martin korporatsiyasining qurol savdosi, innovatsion texnologiyalari va strategik hamkorliklari orqali global xavfsizlik muhitiga ta'sirini tahlil qiladi. Ishda korporatsiyaning harbiy-texnologik ishlab chiqarishdagi yetakchi o'rni, uning davlatlararo munosabatlarga ta'siri va geosiyosiy dinamikaga ta'sir ko'rsatuvchi omillari o'rganiladi. Shuningdek, qurol savdosining iqtisodiy, siyosiy va axloqiy oqibatlari, shu jumladan xalqaro xavfsizlik tizimidagi ziddiyatlar va imkoniyatlar ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda Lockheed Martin faoliyatining xalqaro munosabatlarni o'zgartirishdagi o'rni va global xavfsizlik paradigmasiga ta'siri haqida xulosalar keltiriladi.*

Kalit so'zlar: *Lockheed Martin, global xavfsizlik, qurol savdosi, xalqaro munosabatlar, mudofaa sanoati, geosiyosat, harbiy texnologiyalar.*

Abstract. *Lockheed Martin, as one of the world's leading defense industry giants, exerts a significant impact on international security and global relations. The study analyzes Lockheed Martin's impact on the global security landscape with its arms exports, advanced technologies, and strategic partnerships. The research explores the monopolistic position of the company in military-technological production, its impact on interstate relations, and the drivers of geopolitical relations. Furthermore, the economic, political, and ethical implications of the arms trade, along with the issues and opportunities of the global security landscape, are taken into account. The paper concludes with facts on how Lockheed Martin is influencing international relations and the paradigm of global security.*

Keywords: *Lockheed Martin, global security, arms trade, international relations, defense industry, geopolitics, military technologies.*

Kirish: Lockheed Martin dunyodagi eng yirik mudofaa pudratchisi bo'lib, shtab-kvartirasi Merilend shtatining Bethesda shahrida joylashgan va aerokosmik, xavfsizlik va ilg'or texnologiyalar sohasida faoliyat yuritadi. 2023 yilda kompaniya 67 milliard dollardan ortiq daromad keltirdi, bunda taxminan 74 foizi AQSh Mudofaa vazirligi bilan tuzilgan shartnomalar hisobidan tushdi . Ushbu ulkan moliyaviy ko'lami kompaniyaning Amerika harbiy-sanoat kompleksi va global mudofaa iqtisodiyotidagi

muhim o‘rnini ko‘rsatadi. Mudofaa sohasi monopollashuvga yaqinlashar ekan, Lockheed Martinning ta’siri faqat qurol va tizimlar yetkazib berishdan tashqariga chiqib, xavfsizlik doktrinalarini shakllantirish, siyosiy qarorlarga ta’sir qilish va xalqaro munosabatlarni belgilashga yetdi.

Ushbu tezis Lockheed Martinning rolini uchta asosiy yo‘nalishda o‘rganadi:

1. Tarixiy rivojlanish va kompaniyaning mustahkamlanishi,
2. Mahsulotlar orqali strategik va texnologik ta’sir,
3. Global xavfsizlikning siyosiy, iqtisodiy va axloqiy asoslari.

Lockheed Martin misolida ushbu tadqiqot xususiy mudofaa sanoatining xalqaro munosabatlardagi o‘rniga oid kengroq muhokamalarga hissa qo‘shadi. Bir tomondan, Lockheed Martin kabi korxonalar milliy harbiy harakatlarni qo‘llab-quvvatlaydi va texnologik taraqqiyotga yordam beradi. Biroq, boshqa tomondan, ularning global ishtiroki, foyda olishga qaratilgan manfaatlar va siyosiy ta’sirlari militarizatsiya, qaramlik va suveren qaror qabul qilishda korporativ nazorat haqida xavotirlarni keltirib chiqaradi. Shunday qilib, Lockheed Martin xususiy mudofaa sanoatining paradoksini aks ettiradi: davlat xavfsizligi uchun muhim, ammo global miqyosda ularning ta’siri savollar tug‘diradi.

Asosiy qism.

Tarixiy rivojlanish va korporativ o‘sish

Lockheed Martin 1995 yilda ikki yirik aerokosmik va mudofaa kompaniyasi — Lockheed Corporation va Martin Marietta birlashishi natijasida tashkil topdi. Bu birlashma Sovuq urush tugaganidan so‘ng mudofaa sanoatida ro‘y bergan kengroq konsolidatsiya to‘lqinining bir qismi edi, chunki AQSh mudofaa byudjetlarining qisqarishi kompaniyalarni omon qolish va samaradorlik uchun birlashishga majbur qildi . Yangi tashkil topgan Lockheed Martin o‘zining harbiy aviatsiya, kosmik tadqiqotlar va mudofaa tizimlari bo‘yicha merosidan foydalanib, tezda yetakchi o‘yinchi sifatida o‘zini namoyon qildi.

Tarixan, Lockheed (birlashishdan oldin) allaqachon Amerika mudofaa ishlab chiqarishida muhim nom bo‘lgan. Masalan, uning Skunk Works bo‘limi tarixdagi eng ilg‘or samolyotlardan ba’zilarini, jumladan, U-2 razvedka samolyoti va SR-71 Blackbirdni ishlab chiqdi, bu ikkalasi ham Sovuq urush davridagi havo razvedkasining ramzlariga aylandi. Shu bilan birga, Martin Marietta raketa texnologiyalari va kosmik uchirish tizimlari bilan chuqur shug‘ullangan edi, bu esa birlashgan kompaniyaga xilma-xil portfel taqdim etdi.

2000-yillarning boshlariga kelib, Lockheed Martin Boeing va Raytheon kabi raqobatchilarni ortda qoldirib, dunyodagi eng yirik mudofaa pudratchisiga aylandi. Uning muvaffaqiyati nafaqat ishlab chiqarish ko‘lamiga, balki uzoq muddatli davlat shartnomalarini qo‘lga kiritish qobiliyatiga ham bog‘liq edi. AQSh Mudofaa vazirligi

uning asosiy mijozi bo‘lib, moliyaviy barqarorlikni ta’minladi va kompaniyaga mudofaa rejalashtirish va siyosatida kuchli ta’sir o‘tkazish imkonini berdi.

Bu korporativ o‘sish Lockheed Martinning xalqaro kengayishi bilan birga kechdi. Ilg‘or qiruvchi samolyotlar, raketa mudofaa tizimlari va kosmik texnologiyalarni AQSh ittifoqchilariga sotish orqali kompaniya global miqyosda ishtirokini rivojlantirdi. Bugungi kunda Lockheed Martin 70 dan ortiq mamlakatda faoliyat yuritadi, bu esa uni nafaqat Amerika mudofaasida, balki ittifoq tuzilmalari va global harbiy o‘zaro hamkorlikni shakllantirishda markaziy ishtirokchiga aylantiradi.

Lockheed Martinning strategik mahsulotlari va global ta’siri

Lockheed Martinning global xavfsizlikdagi ta’siri nafaqat uning hajmidan, balki strategik mahsulotlar portfelidan ham kelib chiqadi. Uning asosiy loyihasi — F-35 Lightning II qiruvchi samolyoti, tarixdagi eng qimmat qurol dasturi bo‘lib, 1,7 trillion dollardan ortiq xarajat talab qilishi prognoz qilinmoqda . F-35 AQSh va o‘ndan ortiq ittifoqchi davlatlar, jumladan, Buyuk Britaniya, Yaponiya, Avstraliya va NATO a’zolari tomonidan qo‘llanilmoqda. Bu dastur yolg‘iz o‘zi Lockheed Martinning nafaqat mudofaa yetkazib beruvchisi, balki harbiy ittifoqlarni shakllantiruvchi muhim ishtirokchi sifatida ishlayotganini ko‘rsatadi: ittifoqchi havo kuchlarining o‘zaro hamkorligi tobora Lockheed Martin texnologiyasiga bog‘liq bo‘lib bormoqda.

Aviatsiyadan tashqari, Lockheed Martin raketa mudofaa tizimlari (THAAD, Aegis, Patriot komponentlari), kosmik tizimlar (sun’iy yo‘ldosh tarmoqlari, GPS modernizatsiyasi, kosmik mudofaa) va kiberxavfsizlik texnologiyalari sohasida yetakchi hisoblanadi. Ushbu mahsulotlar global xavfsizlik infratuzilmasida hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Masalan, 2017 yilda Janubiy Koreyada THAAD tizimining joylashtirilishi Xitoy bilan diplomatik keskinliklarni keltirib chiqardi, bu esa xususiy korporatsiya texnologiyasining geosiyosiy ziddiyatlarni qo‘zg‘atishi mumkinligini ko‘rsatdi.

Lockheed Martinning eksporti davlatlar va korporatsiyalar o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni ham namoyish etadi. Lockheed Martin mahsulotlarini sotib olgan davlatlar ko‘pincha uzoq muddatli xizmat ko‘rsatish va o‘qitish shartnomalariga rozi bo‘lishadi, bu esa kompaniyaga tuzilmaviy qaramlikni yaratadi. Shunday qilib, Lockheed Martin nafaqat pudratchi, balki strategik hamkor sifatida ham ishlaydi, davlatlarni an’anaviy davlatlararo kelishuvlardan tashqariga chiqadigan uzoq muddatli mudofaa aloqalariga bog‘laydi.

Siyosiy ta’sir va lobbichilik

Lockheed Martinning xalqaro munosabatlardagi rolidagi eng ko‘p muhokama qilinadigan jihatlaridan biri bu uning, ayniqsa, AQShdagi siyosiy ta’siridir. Kompaniya lobbichilikka katta mablag‘ sarflaydi: faqat 2022 yilda Lockheed Martin AQSh hukumatiga lobbichilik qilish uchun 13 million dollardan ortiq xarajat qildi . Bu harakatlar mudofaa byudjetlarini ta’minlash, tashqi siyosat qarorlariga ta’sir qilish va

qurol eksporti hamda harbiy aralashuvlar bo‘yicha Kongress muhokamalarini shakllantirishga qaratilgan.

Bundan tashqari, Lockheed Martin siyosatchilar bilan “aylanma eshik” munosabatlarini saqlab keladi, bunda sobiq davlat amaldorlari kompaniya safiga qo‘shiladi, Lockheed rahbarlari esa siyosiy lavozimlarga o‘tadi. Bu davlat va korporativ manfaatlar o‘rtasidagi chegarani xiralashtirib, Prezident Dwight D. Eisenhowerning “harbiy-sanoat kompleksi” haqidagi mashhur ogohlantirishini yanada mustahkamlaydi.

Xalqaro miqyosda Lockheed Martin qurol sotishda mahalliy sanoatni rivojlantirishni talab qiluvchi qarshi majburiyatlar (offset agreements) orqali siyosiy aloqalarni mustahkamlaydi. Bunday amaliyotlar kompaniyaning qabul qiluvchi mamlakatlarda qonuniyligini oshiradi, lekin korruptsiya, qaramlik va tinchlik o‘rnatishdan ko‘ra qurol savdolariga ustunlik berish xavotirlarini keltirib chiqaradi.
Shunday qilib, Lockheed Martin faqat qurol yetkazib beruvchi passiv ishtirokchi emas,balki u siyosatlarga ta’sir qilish, lobbichilik qilish va davlat qaror qabul qilish tuzilmalariga chuqur kirib borish orqali strategik muhitni faol ravishda shakllantiradi.

Axloqiy va xavfsizlik masalalari

Lockheed Martin texnologik innovatsiyalar va milliy mudofaaga hissa qo‘shsa-da, uning faoliyati chuqur axloqiy va xavfsizlik savollarini keltirib chiqaradi. Birinchidan, korporatsiyaning qurollari ko‘pincha mojarolar bilan bog'liq bo'lgan hududlarida qo‘llaniladi. Masalan, Saudiya Arabistoniga AQSh tomonidan yetkazib berilgan, ko‘plab Lockheed Martin tomonidan ishlab chiqarilgan qurollar Yaman mojarosida ishlatilgan, bu yerda insonparvarlik tashkilotlari fuqarolar orasida keng ko‘lamli qurbonlar bo'lganligi haqida xabar bergan .

Ikkinchidan, xususiy mudofaa sanoatining foyda olish niyati tinchlik o‘rnatish bilan bog'liq holatlarda tabiiy ravishda ziddiyatga kirishadi. Korporatsiya keskinliklarning oshishi va uzoq davom etgan mojarolardan iqtisodiy foyda ko‘radi, bu esa ba’zi tanqidchilar tomonidan “urushga qaramlik shakli” deb ta’riflanadi. Mojarolar qancha uzoq davom etsa, Lockheed Martin mahsulotlariga talab shuncha ortadi.
Uchinchidan, Lockheed Martinning texnologik ustunligi ilg‘or harbiy kuchlar va kuchsizroq davlatlar o‘rtasida nomutanosiblikni mustahkamlash xavfini tug‘diradi, bu esa qurol poygasini kuchaytiradi va global xavfsizlikni yanada beqarorlashtiradi. Uning nafaqat bozorlarni, balki xavfsizlik doktrinalarini shakllantirish qobiliyati korporativ foyda bilan global boshqaruvning muammoli kesishishini ko‘rsatadi.

Muhokama

Lockheed Martin misoli davlatlar, korporatsiyalar va global xavfsizlik o‘rtasidagi munosabatlarning kengroq o‘zgarishini ko‘rsatadi. An’anaviy ravishda, davlat xavfsizlikning asosiy kafolati sifatida qaralar, xususiy ishtirokchilar esa faqat yordamchi rol o‘ynardi. Biroq, bugungi kunda Lockheed Martin kabi korporatsiyalar

nafaqat yetkazib beruvchilar, balki harbiy imkoniyatlar va xalqaro diplomatiyani shakllantiruvchi strategik kuch markazlaridir.

Xalqaro munosabatlardagi realizm nuqtai nazaridan, Lockheed Martin AQSh va uning ittifoqchilarining harbiy qudratini mustahkamlab, davlat xavfsizligi va oldini olish strategiyasini kuchaytiradi. Biroq, neoliberal va tanqidiy yondashuvlar korporatsiyaning ustunligi tufayli yuzaga kelgan o‘zaro bog‘liqlik va kuchsizlikni ta’kidlaydi. Lockheed Martin mahsulotlarini sotib olgan davlatlar yangilanishlar, ehtiyot qismlar va o‘qitish uchun kompaniyaga qaram bo‘lib qoladi, bu esa ularning milliy xavfsizligini korporativ strategiyalarga bog‘laydi.

Lockheed Martinning global ta’siri xavfsizlik boshqaruvining xususiylashuvini ham ko‘rsatadi. Qurol savdosi, texnologiya uzatish va mudofaa hamkorliklari haqidagi qarorlar tobora milliy manfaatlar yoki xalqaro normalardan ko‘ra korporativ lobbichilik, foyda olish va bozor raqobati ta’sirida qabul qilinmoqda. Bu mas’uliyat va demokratik nazorat haqida jiddiy xavotirlarni keltirib chiqaradi.

Bundan tashqari, Lockheed Martinning global siyosatga ta’sir qilish qobiliyati — Osiyoda THAAD tizimining joylashtirilishi, NATO ittifoqchilariga F-35 qiruvchi samolyotlari eksporti yoki Yaqin Sharq davlatlariga qurol yetkazib berish orqali — korporativ qarorlarning davlatlar darajasidagi geosiyosiy oqibatlarga ega bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatadi.

Shunday qilib, kompaniya xalqaro munosabatlarning muhim o‘lchovi sifatida korporativ kuchning yuksalishi tendensiyasini aks ettiradi.

Xulosa

Lockheed Martin nafaqat mudofaa pudratchisi sifatida, balki zamonaviy global xavfsizlikni shakllantiruvchi muhim ishtirokchi sifatida namoyon bo‘ladi. Uning konsolidatsiya tarixi, texnologik innovatsiyalari va siyosiy ta’siri xususiy mudofaa sanoatining xalqaro munosabatlarda ajralmas, ammo bahsli o‘yinchi sifatiga aylanganini ko‘rsatadi. Korporatsiyaning ta’siri AQSh tashqi siyosatida, NATOning harbiy integratsiyasida, shuningdek, Osiyo va Yaqin Sharqning xavfsizlik tuzilmalarida yaqqol ko‘rinadi.

Lockheed Martin mudofaa texnologiyalarini rivojlantirish va ittifoqlarni mustahkamlashga hissa qo‘shsa-da, u jiddiy axloqiy va siyosiy muammolarni ham keltirib chiqaradi. Mojaro zonalariga qurol sotish, lobbichilik ta’siri va suveren davlatlarning korporativ texnologiyalarga qaramligi kabi masalalar foyda olishga qaratilgan tashkilotlarning global xavfsizlik ustuvorliklarini belgilash xavfini ta’kidlaydi.

Tezis Lockheed Martin xususiy mudofaa sanoatining paradoksini ramziy ifodalaydi degan xulosaga keladi: ular davlat qudrati va xalqaro barqarorlikni saqlash uchun muhim bo‘lsa-da, tinchlik, shaffoflik va demokratik nazoratni ta’minlashni qiyinlashtiradi. Kelajakdagi tadqiqotlar va siyosat ishlab chiqish mudofaa

korporatsiyalariga qattiqroq tartibga solish, mas'uliyat va nazoratni joriy etishga e'tibor qaratishi kerak. Faqat shundagina xususiy mudofaa innovatsiyalarining foydalari xalqaro tizimda tinchlik va xavfsizlik qadriyatlarini buzmasdan ishlatilishi mumkin.

Foydanilgan adabiyotlar

1. Amnesty International. (2021). *Yemen: The human cost of U.S. and U.K. arms sales*.
2. GAO. (2022). *F-35 Joint Strike Fighter: Cost and schedule analysis*. U.S. Government Accountability Office.
3. Gholz, E., & Sapolsky, H. (1999). *Restructuring the U.S. defense industry*. International Security, 24(3), 5–51.
4. Lockheed Martin. (2023). *Annual Report 2023*. Bethesda, MD.
5. OpenSecrets. (2023). *Lockheed Martin lobbying profile*. Center for Responsive Politics.
6. Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). (2023). *Arms industry database*.

Telefon raqam:+998991998007(telegram),+998909960102
Electron pochta:sadiyevbahodir2001@gmail.com;sadievbahodir007@gmail.com